

Tillfällig arkitektur ger plats för kultur

Stockholms
stad

Författare:
Malin Zimm

Tillfällig arkitektur ger plats för kultur

*Rumsskapande händelser
och gemenskapande platser*

FÖRFATTARE:

Malin Zimm

White arkitekter

Titel: Tillfällig arkitektur ger plats för kultur

Undertitel: Rumsskapande händelser och gemenskapande platser

Författare: Malin Zimm, White arkitekter

Omslagsbild: Projekt av studenter vid Studio 9, Arkitekturskolan KTH, 2015. Foto: Studio 9, KTH

Grafisk Form: Nils Jarlsbo

Tryck: Edita Bobergs, 2016

Beställare: Skriften är framtagen av Stockholms stads kulturförvaltning, i samarbetet med Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016.

Kontakt: Anna Rygård, Stadsutvecklingsstrateg

Staden som scen

Konst, kultur och arkitektur med höga ambitioner visar att stadsrummet blir en allt viktigare spelplats. Denna skrift vill med svenska och internationella exempel lyfta fram de konstnärliga och kulturella möjligheter som Stockholms stadsutveckling rymmer.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm har satt fokus på kultur och kulturnärvaro 2016. Det har lett till givande samarbeten mellan olika delar av staden. Bland annat kommissionens delrapport inom Boende och stadsmiljö *Staden där vi möts – Arkitektur och kultur i det offentliga rummet*, som kommer att ge effekter de kommande åren.

I vårt samarbete med kommissionen bad kulturförvaltningen Malin Zimm, forskare och omvärldsanalytiker på White arkitekter, att teckna sin personliga bild av det mångsidiga och växande området tillfällig arkitektur. Vi hoppas att stadens samlade insatser ska utveckla fler initiativ som gör att kultur och konst blir en ännu starkare del av Stockholms utveckling.

Patrik Liljegren

Chef kulturstrategiska staben,
kulturförvaltningen

ADRIAN PEHRSON / STUDIO EMMA SVENSSON

↑ **Stockholms Kulturfestival** genomförs varje år av staden, tillsammans med tusentals stockholmare och tillresta besökare och konstnärer. Här 2016 års monumentala kartongbygge på Norrbro, av konstnären Olivier Grossetête i samarbete med Skarpnäcks kulturhus.

Innehåll

Inledning	7
Rumsliga initiativ	9
Medskapande för rättvisa rum	10
Rätten till rummet	11
Att ta det offentliga rummet i anspråk	11
Ökat intresse för det temporära	12
Utgå från långsiktigt ansvar	13
Stöd för gemenskapande kultur	14
Jämn fördelning av rumsliga kvaliteter	14
Överenskommelsernas och överraskningarnas rum	16
Tillfälliga och rumsskapande aktiviteter	17
Nya erfarenhetsfilter	18
Platsskapande förändrar beteende	20
Vad är tillfälligt?	23
Rumsliga ritualer	24
Konstnärliga grepp som ger genomslag	25
Vikten av värdskapet	27
Digitalisering som dörröppnare	28
Egna rum i det gemensamma	29
Generationsekonomi istället för kvartalsekonomi	31
Långa och korta samhällskontrakt	31
Bereda väg för det långa perspektivet	32
Tillfälle till en medskapande framtid	33
Bildförteckning	34

SAMMANFATTNING

Aktivera platser

Med tillfällig arkitektur avses strukturer som uppförs för en begränsad tidsperiod på en plats som därigenom aktiveras, tillgängliggörs, omskapas och väcker intresse.

Bygga gemenskap

Tillfälliga strukturer kan bli ett av flera verktyg för staden att stärka samarbete och gemenskap, möta olika gruppers behov och visa riktningar mot en demokratisk och rättvis tillgång till stadens rum.

Inledning

Det finns många vägar till en jämlik och socialt hållbar stad. Denna inspirationsskrift visar hur nya möten och händelser kan ta plats i det publika rummet, stödda av en tillfällig arkitektur och möjliggjorda av både privat och offentligt engagemang. Stockholm behöver en rättvis utveckling som stärker områden i behov av mötesplatser och gemenskapande rum. Att Stockholm ska vara en sammanhållen stad utgör ett av fyra inriktningsmål för stadens verksamheter fram till 2018. Som ett led i att förverkliga denna ambition har staden tillsatt en kommission för ett socialt hållbart Stockholm. Hållbarhetskommisionens uppdrag är att analysera skillnader i livsvillkor i Stockholm och föreslå åtgärder för en jämlik stad som har något att erbjuda alla.

Syftet med skriften är att visa hur ett samarbete mellan allmänhet, offentlighet och gestaltningskompetens kan resultera i processer som förändrar både platser och attityder. Texten söker sambanden mellan kulturverksamheter och stadsrummet, och är en undersökning av det tillfälliga och det

möjliga. Med tillfällig arkitektur avses strukturer som oavsett skala kan uppföras och tas ned på kort tid, för att aktivera och tillgängliggöra platser och stödja nya typer av användande av platsen. Tillfällig arkitektur ska inte vara en temporär lösning på permanenta behov. Det är snarare så att en stabil förvaltning är den bästa förutsättningen för tillfällig gestaltning. Möjligheten för invånare att träffas på nya ställen i annorlunda former bidrar i sin tur till upplevelsen av en inspirerande och nyfiken stad. Syftet med denna skrift är att visa hur tillfälliga strukturer kan bli ett av flera verktyg för staden att stärka gemenskap, möta olika gruppers behov, och visa riktningar mot en demokratisk och rättvis tillgång till stadens rum. De publika rummen och de som råder över dem ska vara väl förberedda på att ta emot och stötta initiativ och samarbeten som bidrar till en socialt hållbar stad.

Malin Zimm

Doktor i arkitektur,
omvärldsanalytiker White arkitekter

Skapa kulturnärvaro

När arkitekter och konstnärer samverkar med lokala initiativ skapas både förutsättningar för spännande gestaltning och ny kunskap för alla medverkande om det offentliga rummet och dess möjligheter.

Stärka initiativ

De publika rummen och de som råder över dem ska vara väl förberedda på att ta emot och stötta initiativ och samarbeten som bidrar till en socialt hållbar stad, samt inte låta tillfälliga insatser ersätta långsiktigt ansvar.

**”Det sker ett
oändligt antal möten
i en stad i varje givet
ögonblick”**

Rumsliga initiativ

En stad rymmer ett oändligt antal möten i varje givet ögonblick, och med livets självklarhet sker långt ifrån alla dessa möten genom ett kulturellt sammanförande. Människors samvaro är inte beroende av en konstnärlig inramning, men ibland behövs något som spränger ramarna, något sammanförande och inbjudande, en påminnelse om att varje plats har förutsättningar för liv. Denna skrift visar ett antal olika rumsliga initiativ utan att sortera dessa efter kulturell ämnestillhörighet eller geografiskt ursprung. Hur kan vi med offentliga resurser bidra till att nya och befintliga initiativ får genomslagskraft?

En utgångspunkt för denna inspirationsskrift är tron på betydelsen av ett mer levande kulturliv, där invånarnas engagemang och initiativkraft möts upp av en offentlighet med passion, med gehör för idéer och vilja till händelser. Det är i denna relation som stadens kulturella själ bor. Eftersom det rör sig om en själ och känsla finns det inte en given skala, färg, materialitet eller tidpunkt som är den enda rätta. Det är i minnet som händelser i rummet får sin varaktighet. Och blir en händelse en del av det kollektiva minnet så blir det också en del av en gemensam berättelse.

← **Aéroflorale II – L'Expédition Végétale**, ett "rörligt monument" skapat av **La Machine** i Dessau 2010, som en tolkning av Leonardo da Vincis konstruktioner och Jules Vernes äventyr utfört i en fantasieggande ansamling av återvunnet och organiskt material. En tillfällig struktur väcker en plats och lockar besökare som aktiverar platsen. Minnet av händelsen lever kvar och blir en del av den lokala berättelsen, och därmed även identiteten: känslan av att vi har en plats där vad som helst kan hända.

Medskapande för rättvisa rum

Medskapande kan vara avgörande för en önskvärd socialt hållbar utveckling. Ungdomars sociala liv och kulturmedverkan förändras med varje generation och behoven kan vara helt olika på två geografiskt närliggande platser. När klyftorna ökar i samhället behöver vi nya begrepp som hjälper till att beskriva problemen och nya verktyg för att rå på strukturella orättvisor. Vi har konstruerat det svenska välfärdssamhället efter jämlikhetsprincipen, som utgår från allas lika värde. Varken dessa grundvärderingar eller jämlikhetstanken kastas ut eller ersätts när vi tillför rättvisa som begrepp: *equity* (rättvisa) ersätter inte *equality* (jämlikhet), men utmanar föreställningen om att alla har likadana förutsättningar. Vi är helt enkelt inte lika "lika" som vi en gång var när folkhemmet formades. Sverige är en del av en mobil och urbaniserad global situation där vi behöver både begrepp och verktyg för att hantera mångfald. Med större mångfald kommer större funktionsvariation; vi har olika kroppar och är olika ekonomiska, sociala och kulturella varelser. Rättvis planering utgår från, och anpassar sig till, olika individers förutsättningar och behov. Behoven växlar inte bara mellan olika individer (djur, träd, ekosystem), utan också över tid och på olika platser. Ibland fungerar en och samma lösning för flera individer, men det händer ofta att denna enda "lösning" får ett oavsiktligt men likväl orättvist resultat. På samma sätt som man ställer ut fler papperskorgar i parker som är väldigt populära picknickplatser, behöver man se till att det finns fler wc på damtoaletten än på herrtoaletten för att inte skapa långa köer. Temporär arkitektur kan vara ett sätt att stärka gemenskap och ge tillträde till nya platser för nya grupper. Det publika rummet behöver ibland aktiveras för att markera vikten av en rättvis tillgång till kvalitativa gemensamma rum. Genom samverkan, gestaltning och aktivitet kan befintliga kvaliteter på en plats lyftas fram och upplevas av både lokala grupper och ditresta nyfikna som får uppleva platsen och värdskapet.

↑ Under 2010 skapade arkitektstudion **Modulorbeat** stadsinstallationen **Kubik** i Hagen, Tyskland, under ljusfestivalen **Ruhlights**. Arkitekterna använde sig av tomma tusenliterstankar, så kallade IBC-tankar som stomme för ljusinstallationen, bar, DJ-bås och dansgolv. Ett bra exempel på effektivt plats-skapande med lättillgängligt material, enkelt att transportera och montera.

”Med större mångfald kommer större funktionsvariation; vi har olika kroppar och är olika ekonomiska, sociala och kulturella varelser”

ACHIM HEPP

Rätten till rummet

Infödda svenskar är ofta bra på att förstå vilka rättigheter och vilken handlingsfrihet som garanteras genom våra offentliga rum. Tillgången till ett publikt rum är en förlängning av livsmiljön som vi tar för givet, lite på samma sätt som vi har inprogrammerat i oss den rörelsefrihet som möjliggörs av allemansrätten. Fastän svenskar är uppväxta med dessa lagskyddade rumsliga friheter, eller kanske just därför, är de inte alltid så bra på att ta egna initiativ i det av oss alla ägda och möjliggjorda rummet med aktiviteter. Det tillfälliga inslaget i det publika rummet är som en fest hemma i en lägenhet. Det kan inte vara fest jämt, men när man blåst upp ballongerna och hållt upp

snacksen, tömt hängarna i hallen och tagit bort den vita mattan under bordet gör festdeltagarna hemmet till en plats som för människor samman i en minnesvärd stund på en plats som blir lagom stökig. Vi har blivit ett folk som väntar på att få en inbjudan men inte så ofta ordnar fest själva. Flera faktorer kan underlätta gemenskapande initiativ, inte minst kunskap om hur man går till väga för att skapa minnesvärda händelser i det publika rummet.

Att ta det offentliga rummet i anspråk

Vad ska vi med våra publika platser till? Hur använder vi vår gemensamma rumsliga tillgång i staden? Genom att titta på den indelning som tillståndsmyndigheten använder sig av för att kategorisera olika händelser i det offentliga rummet får vi reda på en del av vad som äger rum, och också vad som *förväntas* hända där. För allmänna sammankomster behövs tillstånd för att samla människor till ett arrangemang som är öppet för allmänheten. Som exempel på allmän sammankomst nämns möten som hålls för religionsutövning eller undervisning, biografställningar, konserter, cirkusföreställningar och andra sammankomster vid vilka mötesfriheten utövas: manifestationer och demonstrationer. Offentliga tillställningar exemplifierar man med mäsas, tivoli, motortävling, danstillställning, karneval, valborgsmässofirande och marknader, till exempel en bakluckeloppis. Om man bara betraktar själva ordningslagen förstår man att det krävs en del kunskap för att ens kunna avgöra vad som är en offentlig plats. Ordningslagen

”Det krävs en del kunskap för att ens kunna avgöra vad som är en offentlig plats”

och tillståndsgivningen är naturligtvis ett skyddande lagrum för dessa aktiviteter, som har tillkommit för att det gemensamma rummet ska kännas som just ett gemensamt rum och behålla sin tillgänglighet. Det går alltså av de listade exemplen att avläsa hur man från myndighetens sida föreställer sig att det gemensamma rummet ska användas. Skalan och själva omfattningen av aktiviteten – antalet deltagare och den yta man kan förvänta sig att denna upptar, är även den ganska likartad. Som framgår av uppräkningsen av aktiviteter med krav på tillstånd är de flesta kulturellerade, och det rör sig om ganska stora arrangemang som förväntas äga rum under ett dygn, inräknat förberedelser. Mindre tillställningar, till både yta och antal deltagare, verkar inte höra till de förväntade aktiviteterna, som exempelvis ett tillfälligt gemensamt utekök, ett pysselpalats eller skulpturpark, som inte samlar så många deltagare under en kort tid utan mer utspridd skara besökare över ett par veckor.

RAUMLABOR

↑ I Frihamnen i Göteborg står sedan 2014 en bastu ritad av det tyska arkitektkontoret **Raumlabor**. Bastun knyter samman platsens industriella historia och karaktär med dess nya användare och skapar ett socialt rum. Bastuprojektet är utformat, planerat och byggt tillsammans med en lokal arbetsgrupp på 24 personer. Byggnaden nominerades till Kasper Salin-priset 2015.

Ökat intresse för det temporära

I vår samtid har det temporära fått en allt högre status. Begreppet temporalitet står emot förbindlighet i projektsamhället, där man ingår i tidsbegränsade överenskommelser med syfte att göra tydlig skillnad eller skapa innovationer. Hur gör man för att behålla förbindelser, fördjupa dem, när hela samhället går ut på projekt? Alla som har inflytande över den gestaltade livsmiljön måste kunna tänka i olika skala – och olika tid. Långsiktighet är mer besläktad med hållbarhet vilket står i konflikt med de korta förbindelser som projektsamhället går ut på. Den nya statusen märks exempelvis genom Kasper Salin-nominerade Raumlabor bastu i Göteborg, och internationellt förärades Londonbaserade Assemble som första design- och arkitekturkollektiv konstvärldens prestigefulla utmärkelse Turnerpriset 2015. Det tillfälligas ökade status har också att göra med hur vi dokumenterar och kommunicerar det tillfälliga. Besökare medverkar till en spridning av upplevelsen genom bilder och personliga berättelser i sociala medier. Upplevelsebärarnas spridning av temporär kultur väger till viss del upp dess tillfälliga karaktär. Svensk samhällsplanering förefaller ha gått in i en förvaltande fas, ett skede med liten förnyelse och en företrädesvis teknisk infallsvinkel på de utmaningar vi möter. Tillfällig arkitektur kan medge ett större gestaltningsmässigt svängrum, vilket märks inom vad man kan kalla ”paviljongarkitekturen” där nya tekniker, material och konstruktionsmetoder prövas i en spännande form. Med arkitekters och konstnärers medverkan uppnår man den verkshöjd som bör avkrävas tillfälliga strukturer. Gestaltningskompetens är en del av värdeskapet, och ett sätt att visa hur värdefullt mötet är.

”Besökare medverkar till en spridning av upplevelsen genom bilder och personliga berättelser i sociala medier”

Utgå ifrån långsiktigt ansvar

Det värdeskapande uttrycket är avgörande för de tillfälliga strukturerna. Krav på tillgänglighet och säkerhet kan inte kompromissas med i temporär arkitektur, lika lite som i andra publika miljöer. Framgångsfaktorn för tillfällig arkitektur är lokala initiativ i samverkan med god gestaltungs-kompetens och stöd från lokala aktörer och markägare, med kompetent stöd av berörda myndigheter. En lyckad tillfällig struktur som visat sig välgörande för lokalsamhället bör staden kunna följa upp och stötta för att förvalta initiativet och erfarenheten på bästa sätt, med möjlighet att utreda hur projektet kan införlivas i mer beständig verksamhet eller till exempel bli en återkommande satsning säsongsvis. I den internationella debatten belyses temporär arkitektur och ”pop up”-koncept i stadsbyggnads-sammanhang ur flera perspektiv. Fördelarna med tillfälliga rum i staden är möjligheten att uppmärksamma tidigare oanvända platser eller ompröva deras funktion, eller kanske snarare påvisa en brist på social funktion. Exempel på detta är ett

tillfälligt omskapande av parkeringsplatser eller industrimark till nya mötesplatser och plattformar för aktivitet. De tillfälliga strukturerna är ett sätt att på kort tid svara mot behov på mötesplatser och skapa större rörlighet på en plats, både inom ett område och för att visa möjliga nya samband mellan platser. Mobiliteten hos arkitekturen väcker

**”Mobiliteten
hos arkitekturen
väcker mobilitet
hos dess brukare”**

mobilitet hos dess brukare, det blir ett dynamiskt samband där människor rör sig mer och därmed upptäcker nya sociala möjligheter och lär känna sitt område och dess invånare. Kritikerna mot tillfällig arkitektur tar naturligtvis upp risken för att temporära insatser

ersätter långsiktiga satsningar och ansvar. En okritisk användning av tillfälliga lösningar blir ett sätt att motivera, eller i värsta fall normalisera, frånvaron av offentliga satsningar och bristen på långsiktig förvaltning. Ett medvetet förhållnings-sätt till tillfälliga lösningar kan frigöra energi och skapa värdefull kontakt mellan lokala initiativ och staden, för att utjämna skillnader och skapa mer social rörlighet.

TILLSTÅNDSGIVNING

Ordningslagen (1993:1617) innehåller särskilda föreskrifter som gäller allmän ordning och säkerhet. I dess tredje kapitel regleras användandet av offentliga platser och vilka tillstånd som krävs. Tillståndsgivning krävs för sammankomster och tillställningar på offentliga platser och vid vissa anläggningar och verksamheter, dels i viss kollektiv persontrafik. Tillståndsgivningen för användning av publika platser delas in i tre kategorier; Allmän Sammankomst, Offentlig tillställning, och Användande av offentlig plats. Med offentlig plats avses allmänna vägar, gator, vägar, torg, parker och andra platser som i detaljplan redovisas som allmän plats. För användande av en offentlig plats, till exempel en väg, gata, trottoar, park eller liknande, det vill säga ”en plats som ofta används” krävs tillstånd för en mängd olika saker: uteservering, försäljning (när du använder en allmän/offentlig plats vid försäljningen), placering av container eller byggsäck, placering av byggnadsställning, skylt, bord eller scen, störande buller, med mera. Platsen ägs ofta av kommunen, men även privat mark kan räknas som offentlig plats.

Stöd för gemenskapande kultur

Föreställningen om vad som kan hända i det publika rummet verkar enligt tillståndslagens beskrivningar vara definierad som ett ganska omfattande projekt som kan locka tusentals människor, även om listan innehåller olika typer av sammankomster som marknad och karneval. Som konstaterat finns inga exempel i lagtexterna för små arrangemang, så den som har en idé för en mötesplats i mindre skala kan i värsta fall få intrycket att det inte är önskvärt. Många kulturutövare är vana att möta ett nej, och sedan anpassa sig om deras ut hållighet räcker för ett par vändor korrespondens med myndigheter. En stad som vill mer ifråga om händelser, gestaltning och möten i det offentliga rummet kan komma mycket långt genom att arbeta medvetet med sin beslutskultur, där en positiv grundinställning till medborgarinitiativ snabbt ger ett positivt gensvar hos invånarna. Kulturutövare tar sig som regel fram med stora personliga nätverk och en attitydförändring skulle snabbt få genomslag hos stadens potentiella idébärare. Man får intryck av att fler händelser kommer igång trots systemet än tack vare systemet.

IGNEP/MA

Jämn fördelning av rumsliga kvaliteter

Hur många känner till stadens högt ställda ambitioner och vilja att stötta aktiviteter för integration och möten? Trafikkontoret i Stockholm har medverkat till att det ska bli enklare och billigare att genomföra icke-kommersiella händelser i det offentliga rummet. Många kulturverksamheter är ideellt baserade föreningar som är beroende av biljettintäkter, som exempelvis teatergrupper. Det behövs genomtänkta policys för att möjliggöra initiativ för det publika rummet, inte bara från ett rumsligt och säkerhetsmässigt perspektiv, men också kunskap om och förståelse för initiativtagarens ekonomiska situation och de ideella krafternas räckvidd. Det ska inte vara svårt att genomföra gemenskapande aktiviteter i det offentliga rummet, i en stad som behöver stärka och uppmuntra fler möten mellan dess invånare. Kulturen har unika möjligheter att nå och förena människor, väcka känslor, öppna för samtal och skapa minnen. Det unika med händelser i det publika rummet är att där skapas gemensamma upplevelser. Konst och kultur är viktiga medskapare av den levande stad som efterfrågas av så många och som medverkar till platsers status globalt sett. Kvaliteter i själva stadsrummet skapar många möjligheter till samvaro, som exempelvis de blommande körsbärsträden i Kungsträdgården. Det rum som bildas under de skära kronorna är tillfälligt och blomningen firas på olika sätt, genom individuella initiativ. Det gemensamma är upplevelsen av den kvalitet som platsen och dess blommande träd erbjuder. Det är samtidigt lätt att se hur platser i ytterstaden skulle kunna erbjuda samma kvaliteter som den centrala stadsparken, och hur det skulle stärka det publika rummet.

↑ **Kungsträdgården i körsbärblom** – ett vårtecken och en samlingsplats för många. Ett återkommande tillfälle att fira, som inte behöver vara begränsat till innerstadsparken. Små initiativ kan medverka till att skapa tradition, som en cosplay-träff (deltagarna klär ut sig i dräkter och accessoarer för att föreställa en specifik figur eller idé, ofta inspirerad av anime eller manga), dans- eller körsång under träden.

”Konst och kultur är viktiga medskapare av den levande stad som efterfrågas av så många och som medverkar till platser status globalt sett”

STUDIO 9

↑ **Utomhusbio** lockar många äldre och grupper och ger tillfälle att upptäcka och befolka nya platser i staden. Platsen intas tidigt av familjer och sällskap med picknickfiltar i väntan på skymningen. Bild från Rålambshovsparken.

← En visningsinstallation i mindre skala är **POPUP Cinema**, som ingår i Filmregion Stockholm-Mälardalens projekt Smart kreativ stad, som fokuserar på rörlig bild, digitala media innovation och stadsutveckling. Denna mobila biograf är gestaltad och producerad av studenter i Studio 9 på Arkitekturskolan KTH, och planeras turnera i Stockholmsregionen 2016–2020.

Överenskommelsens och överraskningarnas rum

Det finns en mängd aktiviteter som uppstått i den samtida urbana kulturen, händelser och möten som möjliggörs av sociala medier. En så kallad *flashmob* är en större grupp människor, organiserade via sociala medier, som samlas på en offentlig plats vid en given tidpunkt för att genomföra en gemensam aktion eller performance, som en dans eller överenskommelse synkroniserat beteende. Den planerade aktiviteten blir en överraskning för de oinvigda som befinner sig på den publika plats där händelsen äger rum. Dessa händelser är spontana men ofta tydligt rumsskapande utan att kräva

någon förändring av själva stadsrummet och utan att lämna efter sig några spår. Vad som utmärker dessa urbana aktiviteter är att det är enskilda initiativ som tar plats i det publika rummet och samlar många människor till en gemensam upplevelse, arrangerad och dokumenterad genom sociala medier. Det finns mängder av exempel på detta sätt att använda stadens rum. Vissa händelser är tillfälliga nedslag som exempelvis ”Michael Jackson dance tribute”, en flashmob som samlades samtidigt på Centralstationen, Stureplan och Sergels torg 8 juli 2009 för att dansa till ”*Beat it*”

ARIN SANG-URAI

↑ Organisationen **Improv Everywhere** lockar människor att delta i olika ”uppdrag” i det publika rummet. I **Mp3 Experiment 11** samlades tusentals i Fort Greene Park i Brooklyn 2014, guidade via instruktioner i sina telefonlurar. Deltagarna instruerades i förväg att klä sig monokromt och ta med en ballong, samt att vid en given tidpunkt sätta igång sin mp3-spelare på mobilen för att följa anvisningarna. De uppmanades till exempel att ordna sig i grupper efter regnbågens färger, hälsa artigt på människor omkring sig, dansa, göra vågen och bolla med ballongerna.

”...aktiviteter
som är starkt
rumsskapande men
som inte lämnar
några spår”

med hjälp av 300 dansare. Händelsen får också sin fortsättning på nätet, som denna dans som filmades och lades upp på nätet där det sågs av fler än 3 miljoner tittare samma månad. Andra evenemang blir återkommande som luciasången i flashmob-form på Stockholms Centralstation en helg i december. Ytterligare andra fenomen är globala och sker på flera urbana platser runtom i världen, ibland samtidigt och ibland som en spridning av ett fenomen från land till land. Aktiviteterna är genom sin performativa karaktär förbundna med stadens rum, där publiken finns och där själva överraskningsmomentet stärks genom en plötslig men positiv händelse som bryter av mot vardagen. Behovet av att bryta mot vardagslivet och dess normer visas tydligt i den gemenskapande leken, men det behövs också en publik som "utsätts" för normbrottet.

UNDERBELLY LIMITED

↑ Fenomenet **Silent disco**, där musiken sänds till trådlösa hörlurar, har funnits i mer än tio år och kan vara en störningsfri variant av **Mobile clubbing**, som kan ge dansmöjligheter på okonventionella platser.

DHAKHINI

← En dans-performance i flashmob-form planeras genom sociala media och blir en överraskande upplevelse i det publika rummet, som denna **Flash mob för fred** i Uppsala 2012.

FRANKIE FOUGANTHIN

↑ Varje publik plats är en möjlig scen. Västafrikansk dans med **Afro Cypher** på Sergels torg under Stockholms Kulturfestival 2013.

Tillfälliga och rumsskapande aktiviteter

Smarta telefoner möjliggör en mängd tillfälliga och rumsskapande aktiviteter. Rörlig klubbverksamhet sker ofta i skymundan, men genom "silent disco" kan dansgolv ordnas på mer publika och tillgängliga platser utan att orsaka alltför mycket buller i omgivningen. *Silent Disco* är en variant av *Mobile clubbing*, där deltagare samlas på en överenskommen plats och tidpunkt och dansar till antingen bluetooth-sänd DJ eller till sin egen musikspelare med lurar, vilket förvandlar det publika rummet till en "tyst dansklubb". Detta tysta organiserade dansgolv kan vara ett sätt att fortsätta ett dans- och musikarrangemang efter ett visst klockslag. En social aktivitet som fått nya dimensioner genom mobilanvändning är levande rollspel. I stadsmiljö kan deltagare medverka i så kallade *Alternate Reality Games* där man använder den fysiska miljön och mobilkommunikation som gränssnitt för spelets parallella verklighet.

Ett annat exempel på en mobilteknikstött populär aktivitet är Geocaching, som är en slags

skattjakt. En skatt (cache) göms på en plats som anges med GPS-koordinater. Skatten är en vattentät behållare med en loggbok som signeras av upphittare, och ibland ett bytesföremål. På senare tid har man lanserat så kallade events, då ett flertal nya geocacher släpps på en given tidpunkt och plats så att geocachare kan ses och utöva den gemensamma hobbyn tillsammans. Många event blir så populära att de återkommer varje år. En speciell form av event kallas CITO – ”Cache In Trash Out” – som kombinerar geocaching med miljövård och återvinning genom att deltagarna samlar ihop och sorterar skräp på ett visst område. Ianspråktagandet av en plats kan vara av en fysiskt icke-gestaltad, men koreografisk eller kollektivt performativ till sin karaktär.

↓ **Geocaching** är en aktivitet som ger en extra dimension till promenaden, resan eller utflykten. Genom en app och GPS-koordinater söker man skattgömmor där man loggar sitt fynd och utbyter föremål.

MIAGU MIKAWA

Nya erfarenhetsfilter

Bland gestaltande folkkulturrörelser hittar vi *Infra-stroy*, ett begrepp hämtat från latinets *infra* – under, och *struere* – bygga: att bygga underifrån, som att utan tillstånd omskapa en förbisedd byggnad eller plats till en användbar och social miljö. Street art är icke-beställda och plötsligt uppdykande installationer, bilder och budskap i det offentliga rummet, med anonyma eller pseudonyma upphovspersoner. Det ”egenmäktiga skapandet” under det breda gatukonstbegreppet rymmer många varianter och skapargrupper, även guerilla-hantverk som exempelvis graffiti-stickning som infogar färgglada och värmande installationer i stadsrummet. Smak och doft är starkt platsskapande men används sällan, kanske finns det subtila skapare med inriktning även på dessa sinnen, kanske är det för tekniskt krävande eller alltför flyktigt för att fungera. Rörelsen genom rummet är även den en gestaltning, som kan guidas genom en inspelad berättarröst eller registreras genom en enkel tipspromenad som kan leda till nya upplevelser i rummet. En vandrings slinga guidad av en podcast eller app med berättelser knutna till rummet som man rör sig genom, är ett effektivt medium att förmedla kunskap om platser. Genom ljudspåret får rummet ett kulturhistoriskt djup eller ett nytt ”erfarenhetsfilter” – exempelvis kan vissa grupper berätta om hur de upplever en plats, vad den betyder och hur den används. En

grupp människor kan därmed dela sin egen erfarenhet av rummet med andra. Platser laddas med en berättelse eller musik som ledsagar lyssnaren genom en miljö, och skapar en helt ny upplevelse och läsning av en plats, utan att påverka miljön i sig.

BRIAN MILLER/WOOSTER

↑ I Setagaya park i Tokyo har många samlats genom spelet **Pokémon Go**, som för många blivit ett sätt att upptäcka nya platser genom att röra sig i staden som överlappas av spelets virtuella lager där virtuella figurer kan fångas in och utvecklas vidare på speciella ”hotspots” som är fysiska mötesplatser. Spelet visar hur ett ”lager” av gaming kan förvandla staden till en arena för nya gemenskaper och möten utan att stadsmiljön ändras i sig. Idén kan nyttjas av det offentliga för att guida eller skapa upplevelser i ett lokalsamhälle.

TILLFÄLLIGA URBANA AKTIVITETER

Flashmob: En folkmassa, organiserad via sociala medier, som samlas på en offentlig plats för att genomföra en gemensam aktion eller performance, som en dans eller överenskommen synkroniserat beteende.

Silent disco: Ett organiserat temporärt dansgolv där man dansar till DJ-mixad musik genom trådlösa hörlurar. Ett sätt att fortsätta ett dans- och musikarrangemang efter påbjuden tystnad.

Mobile clubbing: Deltagare samlas på en överenskommen plats och tidpunkt och dansar till sin egen musikspelare med lurar, och förvandlar stadsrummet till en "tyst dansklubb".

Alternate Reality Game: Rollspel som använder den verkliga fysiska tillvaron och mobilkommunikation som gränssnitt för spelets parallella verklighet.

Guerrilla gardening: Att genom odling omskapa en offentlig plats, ofta genom en kollektiv ansträngning på en försummad plats, med syfte att skapa både social och ekologisk hållbarhet i staden.

Improv everywhere: Under slagordet "vi ställer till med scener" genomför denna performancerörelse händelser i olika städer, som "No Pants"-day, då hundratals människor åker utan byxor i kollektivtrafiken.

Infraströy: Från latinets infra – under, och struere – bygga: att bygga underifrån, som att utan tillstånd omskapa en förbisedd byggnad eller plats till en användbar och social miljö.

Geocaching: En skattjakt, där en skatt (cache) göms på en plats som anges med GPS-koordinater. Skatten är en vattentät behållare med en loggbok som signeras av upphittare, och ibland ett bytesföremål.

Street art: Obeställda och plötsligt uppdykande installationer och/eller bilder och budskap i det offentliga rummet, med anonyma eller pseudonyma skapare.

Urban knitting: Garnbombning, graffiti- eller guerillastickning använder textil och garn för att skapa färgglada och värmande installationer i stadsrummet. En del av "craftivism"-rörelsen; att förändra staden genom hantverk.

DA DEROT

← En form av **street art** som fått global spridning är stickade eller virkade tillägg i miljön, på stolpar, träd eller sittmöbler. Det textila inslaget ger ett intryck av omsorg och värme som sällan utgör eller uppfattas som skadegörelse.

Platsskapande förändrar beteende

Platsskapande är också att bereda rum för anorlunda användning, och därmed öppna för fler berättelser och tolkningar. Här följer ytterligare några exempel på urbana interventioner på ett kollektivt initiativ, det vill säga miljöer och möten där deltagarna själva står för gestaltningen. Dessa exempel på gestaltning kan visa på staden som spelplan för kulturella möjligheter, där det kollektiva initiativet skapar sammanförande händelser och tillfälliga möten i det publika rummet. Den temporära karaktären förstärker insikten att stadens ytor är resultatet av en kollektiv överenskommelse om hur de ska brukas, ett gemensamt fattat beslut om en viss typ av användning som lika gärna skulle kunna vara något helt annat. Att utropa en speciell dag för förändrat kollektivt beteende är ett effektivt sätt att peka ut nya gemensamma

användningsformer för rummet. En numera internationellt etablerad dag för uppmärksammandet av vikten av förändring och omvärdering av användningen av stadsrummet är PARK(ing) day som infördes i Seattle år 2005. Detta rumsskapande är en bemäktigandets strategi, iscensättandet av en gemensam vision. När platser tas i anspråk på ett nytt sätt, blottläggs tidigare maktstrukturer. Där privatbilism har dominerat kan istället en picknickfilt breddas ut och grönskan ta över. Att genomföra det här skiftet och visa att det är möjligt att förändra platser är en viktig del av en socialt hållbar stad. Den förändrade platsen bildar grund för omförhandling av stadsrummet: vi kan medverka till att staden prioriterar nya grupper och nya användningsmöjligheter av det gemensamma rummet.

SANDRA WALNER

JOE MABEL

JOE MABEL

↑ **PARK(ing) day** infördes i Seattle år 2005 för att utmana bilarnas dominerande plats i staden. Under en dag uppstår olika kreativa sätt att ta gatubilden i anspråk: med konstnärliga installationer, lekplatser, små "fickparker" och liknande initiativ som ett symboliskt övertagande av stadsmiljön. Företeelsen har spritt sig till flera städer där man en gång om året samlas för att skapa parker av parkeringsytor.

IVAR MARTINSSON

← Sommarkmarknad på Kulturhuset Cyklopen i Högdalen. Verksamheten drivs av den ideella föreningen **Kulturkampanjen**, som också genomfört hela Kulturhusbygget på ideell basis. Cyklopen började byggas 2011 och är det andra huset som kollektivt uppförts.

SHAON CHAKRABORTY

↗ **Designkarnevalen** är ett samarbete mellan **Design Lab S** i Skärholmen och formgivare från konstnärsdrivna auktionshuset **Örnsbergsauktionen**. Design Lab S är en kollektiv designstudio i Skärholmen, där barn mellan 9 och 13 år bjuds in som jämlika deltagare i designprocesser.

SHAON CHAKRABORTY

”...från den minsta möjliga insatsen,
upp till en genomgripande förändring
i den största skalan”

MICHELENNOTT

↑ **London Eye** uppfördes till millennieskiftet i London och har blivit kvar och lockat en jämn ström av besökare sedan dess.

→ I New York står Philip Johnsons och Lev Zetlins **New York State Pavilion** kvar från 1964 års världsutställning.

Vad är tillfälligt?

Egentligen är all arkitektur tillfällig. Det vi bygger och skapar kommer omedelbart att ingå i en kamp mot tiden. Ibland avser vi inte att något ska bestå men blir så beroende av en tillfällig lösning att vi får *permanenta provisorier*, som Strömbron i Stockholm, eller Eiffeltornet i Paris. Den förra är outhärlig i sin placering, även om bron inte utformats med den skönhet som platsen egentligen förtjänar. Den senare är bara ett exempel på relik i stadsrummet från en världsutställning; i New York står Philip Johnsons och Lev Zetlins *New York State Pavilion* kvar från världsutställningen år 1964; i London har *Millennium Eye* fått ett nytt namn och ett förlängt liv på obestämd tid. Till sin karaktär är dessa byggnader ofta spektakulära nog att inte ha kunnat föreställas av någon, för att efter deras uppförande inte gå att föreställa sig platsen utan dem. Området ”tillfällig arkitektur” omfattar båda ändar av spektrat: från den minsta möjliga insatsen, upp till en genomgripande förändring i den största skalan. Å ena sidan en gunga eller en plankbit inkilad mellan brädorna i en parkbänk som tjänar som datorbord – små ”urban hacks” som dessa – å andra sidan; världsutställningar, OS-anläggningar, stadsfestivaler, VM-arenor. Det tillfälliga förknippas med fest, något utöver vardagen. Det tillfälliga föregås inte av konflikter och omgärdas inte av utdragen debatt.

FLORENT AUDEBERT

↑ **Eiffeltornet** uppfördes som en tillfällig byggnad till världsutställningen 1889, och det är svårt att idag tänka sig en tydligare signaturbyggnad för Paris.

DOUG COLDWELL

MALIN ZIMM

← Exempel på en **urban hack**; laptopbord av skateboard inkilad i parkbänk.

↳ **Burning Man** är ett årligt evenemang i Black Rock Desert i Nevada, USA. Burning Man hålls kring månadsskiftet augusti–september och pågår under en vecka, som samtidigt utgör ett socialt experiment i bytes- och gåvoekonomi, samarbete och ett kreativt uttryck för både samhället och dess individer.

ASHLEY STEEL

KYLE HARBON/OKLAHOMA

”inga andra avtryck lämnas än de spirituella och känslomässiga spåren av delandets kultur”

Rumsliga ritualer

En annan typ av arkitektonisk livscykel är *det återkommande provisoriet*. Genom en rumslig ritual byggs platsen upp, för att brukas under en tid och därpå utplånas, varpå berättelsen lever vidare tills nästa uppbyggnad. Ett exempel på denna livscykel – skapandet, festen och förstörelsen – är *Burning Man*, en festival av stadsbyggnadsmått som uppförs i Nevadaöknen och efter en kortare period återgår till aska; allt byggs, bebos och bränns på plats. Den stad som skapas och omskapas av de tiotusentals festivaldeltagarna under en vecka kallas

Black Rock City, och består av boplatser, temaläger, konstinstallationer och gemensamma byggnader, placerade i en stadsplan skapad av volontärer. Livet i den temporära staden levs efter tio principer som föreskriver givande och delande, självtillit, gemenskap, ansvar, närvaro i nuet och inga avtryck lämnade annat än de spirituella och känslomässiga spåren av delandets kultur. Festivalens stad är en utopi, realiserad och uppförd i brännbart material, som överlämnas till ökenlandskapets tomhet efter att eldens lågor slutit cirkeln. Förgänglighetsriten,

↓ Under **Burning Man** byggs den tillfälliga staden **Black Rock City** upp kollektivt och förstörs efter en vecka genom att brännas ner som en spektakulär avslutning. Festivalen har en hög hållbarhetsprofil, inga spår ska lämnas kvar efter de 70 000 besökarna eller de lätta strukturer de byggt på platsen.

TORRÖID

CHRISTOPHER MICHEL

offret, är slutandet av livscykel, ett sätt att frigöra sig från materialitet och ägande. Vissa besökare på Burning Man-festivalen menar att det hela borde äga rum utan bildens magiska övertrumfande av situationen; att hela festivalen skulle existera enbart som en erfarenhet, utan spridning på nätet. Denna inställning underlättas av att täckningen på denna plats inte alltid medger datatrafik och därmed isolerar händelsen till en plats och de som befinner sig just där och då.

Konstnärliga grepp som ger genomslag

Ett annat återkommande provisorium är Serpentine Gallerys sommarpaviljong, en arkitekturtradition i London sedan ett tjugotal år. Den spektakulära paviljongen besöks, beundras, avbildas – en selfie-arkitektur vars bild reser vidare med varje besökare. ”Selfie-” eller ”insta-arkitekturen” medverkar till att händelser får en mängd vittnen och ett förlängt liv – och i och med detta kanske ett högre värde i en uppmärksamhetsekonomi än en mer permanent struktur. En struktur som både manifesterar sig visuellt och genom sitt materialval tillåter ett rationellt byggsystem är framgångsrecept för temporära strukturer. Ofta används ett generiskt och lätt tillgängligt material som kan sättas samman till en platsspecifik struktur. Flera exempel på tillfällig arkitektur skapas med små medel för stark effekt. Dyrbara material ersätts av idériakedom. En liten och inte alls kostsam struktur på rätt plats kan ha minst lika stor effekt än ett stort och dyrt bygge på fel plats. Alla variabler mellan stort och litet, kostsamt och billigt kan ge helt olika utdelning; en stor budget är ingen garanti för genomslagskraft. Lika viktigt som att lägga till kan också vara att ta bort. Att bereda yta genom att till exempel leda bort trafik eller ta bort parkeringsplatser, öppnar för andra slags aktiviteter och händelser. Denna form av *subtraktivt platsskapande* – att generera rum genom att ta bort kan vara lika spektakulärt som en aldrig så rikt gestaltad paviljong. Med förståelse för tid; inte bara den förväntade livslängden utan en känsla för användning över dygnet, veckan och i relation till årstid, kommer den sista framgångsfaktorn. På våra breddgrader tenderar publika platser att svämma över under delar av året och märkbart tömmas på aktivitet under andra perioder. Vår funktionsindelade stad skapar också tomhet över vissa delar av dygnet och trängsel vid andra tidpunkter. Gestaltning för våra fyra årstiders växling kunde vara en lika stark drivkraft som i Japan där körsbärsblomning och höstlövsfärger skapar en närmast euforisk gemenskap och ödmjukhet inför årstidernas inverkan på sinnena.

En picknickpyramid på vintern, med uppvärmda sittytor, ett svalkande fotbad längs en långbänk i parken på sommaren, en hopfällbar lunchläktare vid foodtruck-torget, ett skyddande tak över spelborden i parken på hösten; när gestaltning, aktivitet, värdskap och förståelse för tid kommer samman, har man skapat ett tillfälle som kommer att vara längre än dess fysiska manifestation.

↓ Utanför **Serpentine Gallery** i Londons Hyde park uppförs sedan år 2000 en paviljong av en inbjuden arkitekt. Serpentine Pavilion år 2013 formgavs av **Sou Fujimoto**.

GEORGE REX

↓ **Serpentine Pavilion** ska vara öppen och tillgänglig som ett publikt parkrum. 2009 års paviljong ritades av **Sanaa**.

DAVID HAWGOOD

JONAS RUNBERGER

← **BIG** fick uppdraget att designa 2016 års paviljong. Många besökare tar bilder och poster på sociala media, eller tar en selfie med den tillfälliga signaturbyggnaden som bakgrund.

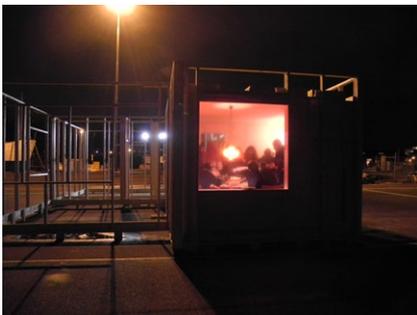
Vikten av värdskapet

Tillfällig arkitektur och konst behöver ett tydligt värdskap för att generera möten. Även för de improviserade folkkonsthändelserna i stadsrummet behövs en inbjudan och en viss organisation. Det ska vara lätt att förstå att den temporära strukturen är tillgänglig och erövringsbar. Den behöver vara lockande och självförklarande, gestalta sitt välkomnande och fånga in energin som alstras genom den tillfälliga händelsen. Värdskapet kan vara ett helt lands befolkning, som OS och Eurovision Song Contest; eller det kan vara en stadsdel, ett grannskap, en förening. De allra största evenemangen kräver förstås mycket av den stad där de hålls, men ger förhoppningsvis något tillbaka. Eurovision i Stockholm 2016 använde platser i hela staden för att göra det möjligt att samlas kring evenemanget, även på platser långt från arrangemangets "epicentrum"; i ytterstaden genomfördes *Eurovision i dina kvarter*.

Att känna tillhörighet och stolthet är en viktig erfarenhet som sitter i länge. Ett fint exempel på ett rum vars utformning och sociala kodning hjälper mötet mellan människor är *My Kitchen*

av arkitekten och konstnären Elin Strand. Konst- och arkitekturprojektet är ett "proaktivt stadsplaneringsexperiment" som bland annat iscensattes på Oslopiren 2011 på H+, Helsingborg och som under 2016 får en fortsättning med *Praxagoras Kök* i Hallonbergen (Sundbybergsstad, Marabouparken, Innovativ Kultur). *Praxagoras kök* vill undersöka köket som publik plats. Valet av ett kök sänker trösklarna till samvaro; alla vet hur man betar sig i ett kök, det finns värme och arbetsuppgifter och det finns tillfälle till samtal. *My Kitchen* (H+, 2011) var inte mycket större än ett vanligt lägenhetskök; intimiteten var viktig för samtalet och mötet. Man ska inte vara rädd att skapa intima miljöer i det publika rummet; man behöver inte inrymma alla på en gång, utan ta in flera mindre grupper och ta del av de samtal som förs. *Praxagoras Kök* kommer att utformas som en sammanslagning av enskilda lägenhetskök till ett "kökstorg". Den hållbara utvecklingen driver fram nya beteenden och nya rum. Med nya rum kommer nya sociala koder. Gestaltningen får hjälpa oss att komma tillrätta.

**"Gestaltningen
får hjälpa oss
att komma
tillrätta"**

ELIN STRAND RUIN

ELIN STRAND RUIN

↑ I samarbete med lokala kvinnliga nätverk uppfördes **My Kitchen** 2011 i Folkets hamn, H+, Helsingborg. Projektet undersöker köket som publik plats, och samtidigt den intima plats där vi lagar mat, samtalar och umgås, hjälper barn med läxor och bygger våra sociala nätverk.

↳ Nederländernas utställning på arkitekturbiennalen i Venedig 2010 visar hur många offentliga byggnader som står oanvända. Utöver modellerna som visar varje byggnad som helt eller delvis är obrukade, utgör utställningsrummet i sig – den nederländska paviljongen på biennalområdet – en av de statligt ägda byggnader som står oanvänd halva året. Utställningen **Vacant NL** formgavs av arkitektkontoret Rietveld Landscape.

JEAN-PIERRE DALBERA

JEAN-PIERRE DALBERA

Digitalisering som dörröppnare

Framgångsfaktorerna inom delningsekonomin är att tillgång matchas med behov genom en app eller annan förmedlare direkt mellan människor. De digitala möjligheterna har skapat nya beteenden och nya ekonomier. Nöten är ännu inte knäckt hur man kan matcha olika föreningars och intressegruppers behov av lokaler med de som äger eller förvaltar lämpliga lokaler. Att så mycket kultur efterfrågar rum för verksamhet, samtidigt som kvadratkilometer av uppvärmd yta står oanvänd är alltmer obegripligt i ett hållbart samhälle. För att visa vilken potential som ryms i bättre samutnyttjande av lokaler visade holländska arkitekturcentret Netherlands Architecture institute hur mycket oanvänd yta som staden förfogar över, och radade upp alla dessa ytor i modellform i sin paviljong under Arkitekturbiennalen i Venedig 2010.

Lokalsamnyttjande är en fråga att ställa bakom och framför kulturverksamheten – det är en uppgift för det offentliga som facilitator i ett hållbart samhälle. Samarbeten kring mötesplatser måste vidare utökas till fastighetsägare, näringsidkare, bostadsrättsföreningar. Vi bor i ett kallt land, där varma rum är grundförutsättningen för musiklktioner, kursverksamhet, yoga, gemensam matlagning och andra ensamhetsbotande aktiviteter. Att installera digitala lås i skolbyggnader kan göra

stor skillnad; fiolläraren öppnar med en engångskod, larmet kan aktiveras digitalt utan att ansvar att larma på med krångliga koder kommer an på den som lånat lokalen. Det gäller att planera för användning av platser över större delar av dygnet; belysning och kollektivtrafik som fungerar även utanför skoltid, exempelvis. För arkitekter gäller det att skapa möjligheter med parallella användningssystem: att skolans idrottshall kan användas under helger och att kommunhusets mötesrum kan bokas kvällstid och nås via separat ingång. Tillsammans med ett uppdaterat boknings- och avgiftssystem för stadens lokaler skulle detta vara en i många avseenden besparande systemförändring. För att se hur lokallånen skött sin del av uppdraget skulle en översiktsbild av lokalen kunna fotograferas i samband med att lokalen läses och lämnas. En bättre användning av stadens lokaler är en högaktuell fråga för Stockholms stad, som har inlett försök med ”meröppet” på vissa bibliotek, vilket innebär möjligheten att som innehavare av ett bibliotekskort använda biblioteket utanför ordinarie öppettider. Idén om ”meröppet” är ett kostnadseffektivt och hållbart sätt att möta en del av behoven hos en ökande stadsbefolkning, och digitala system gör det möjligt att administrera detta på ett helt annat sätt än tidigare.

Egna rum i det gemensamma

Behovet av gemensamma rum inomhus är mycket stort i vårt kalla land. Många aktiviteter är helt beroende av uppvärmda och tillräckligt stora rum, tillgängliga efter ordinarie arbetstid och på helger, för att motsvara behovet av lokaler för kultur- och fritidsaktiviteter. För vissa grupper finns dock behovet av någon slags mellan-
anting mellan publik plats och eget rum, för att skapa trygghet och samtidigt kontakt med det publika rummet. Man kan ha en föreställning om att en grupp går och drar på stan, men sanningen är närmare att man håller sig på en central plats i lokalsamhället där man har överblick på vem som passerar, samtidigt som man umgås genom bland annat sina mobiltelefoner. Behovet kan visa sig vara en laddningsstolpe för mobiler och en wifi-zon med varma sittplatser. Ofta får en grups erövrade säkerhet positiva effekter på andra grupper runtomkring också. Skapar man exempelvis ett flickrum i staden, blir det för samhället ett sätt att tillföra något för vissa, mer än att mota bort andra. *Equity* – ”rättvisa” – innebär alltså att arbeta efter insikten att en och samma lösning inte passar alla. Det gäller som alltid att ställa den rätta frågan. Frågan är kanske inte ”vad ska vi göra med denna oanvända plats?” Frågan kan istället vara ”för vem är platsen oanvänd”? Eller är platsen bara ”låganvänd”? Att befinna

”Vad behövs för att väcka känslor av samhörighet, självförverkligande och välbefinnande?”

sig i nära dialog med medborgarna är ett sätt att tillsammans ställa de rätta frågorna. Man behöver inte vara rädd för att släppa de trötta visionsbegreppen – fråga inte vad som skapar attraktivitet eller trygghet. Besjåla frågan – den är så viktig: Vad behövs för att väcka känslor av samhörighet,

självförverkligande och välbefinnande? Hur kan man bidra till att befintliga initiativ får genomslagskraft- vara en katalysator från stadens sida? Är det meningen att allt ska synas? Får saker vara hemliga? Hur hanterar man det individuella initiativet, street art och annat själviniterat? Spela med eller spela mot? Låta underground bli mainstream?

Många hämtar trots allt sin energi ur sitt utanförskap, självvalt eller inte. Den uppdykande konsten kan man inte ställa krav på, varken i fråga om tillgänglighet eller beständighet. Ofta ingår verket i en omedelbar dialog med offentligheten, genom sin närvaro. Hur länge får den vara kvar? Vem har gjort det? Varför?

EVAN-AROS

RAUMLABOR

↑ **Lås- och lånesystem** behöver uppdateras för att ge tillgång till gemensamma lokaler

← **Raumlabors bastu i Frihamnen** i Göteborg är ett exempel på intimt men publikt rum. Den yttre industriella karaktären mjuknar på den varma insidan. Allt är byggt med återvunnet material.

↑ Det brittiska konstkollektivet **Assemble** mottog 2015 års Turnerpris, ett tydligt tecken på hur man idag värderar det publika och sociala skapandet. Assemble väntar inte på uppdrag, de hittar platser och metoder för att åstadkomma förändring genom att omskapa och omvärdera rum och platser. I projektet **Yardhouse** på bilden, deltar hela kollektivet i bygget som också blir en lärandeprocess. Yardhouse uppfördes som en öppen studio med arbetsplatser och publika ytor i Stratford till en byggkostnad på ca 3000 kr/kvm.

Generationsekonomi istället för kvartalsekonomi

Staden har egentligen inga oanvända ytor, bara underanvända ytor. Det är allt svårare att få tillträde till mark i våra tätare städer, och ett ökat tryck på platsers användning. De tillfälliga strukturerna ger oss möjlighet att förbikoppla det kommersiella värdesättningssystemet av platser. Samtidigt behöver investeringsekonomin det idékapital som kulturen utgör för att skapa intresse kring nya platser som behöver värderas upp. Vi lever i en brytningstid, där hållbar omställning av samhället medför en omprövning av till exempel parkeringsnormen. Sättet vi arbetar på är också en produkt av vår syn på tid som i sin tur präglas av en ekonomistisk grundstruktur. Projektformen dominerar samarbeten och samverkan. När allt fler är projektanställda blir var och en kunskapsbärare, men inte gruppen, som fördelas om inför varje nytt projekt. Kulturarbetare hör ofta till den grupp som arbetar som projektanställda och vars möjligheter till fast anställning är starkt begränsade, vilket utesluter dem från låneekonomins strukturer. Projektformen präglar till slut alla våra relationer tills samhällskontraktet blir allt kortare. Där man

en gång i tiden talade om uppdrag, med en obestämd tidsrymd, förhåller man sig idag till den tidplan som projektet dikterar. Stadsplaneringens tidsenhet borde vara generationer – stadsrummen prövas för alla faser i ett liv – från barnets behov till de ungas önskemål, den vuxnes anspråk och den gamles längtan. En generation är den egentliga tidsangivelsen. En generation kan gå förlorad eller göra skillnad. Vi borde överbrygga de kortsiktiga intressen som dominerar genom kvartalsekonomins diktat, tänka i broar över mandatperioder och knyta samman avskrivningstid med förvaltningskalendrar. Tiden är inte vad den har varit, kort sagt, och förmågan att fatta långsiktiga beslut blir alltmer begränsad. Som invånare lever vi i viss mån fortfarande livet med hög förväntan på att myndigheter och offentliga förvaltningar är bärare av initiativ, en slags passivisering som en följd av en stark stat och bindande samhällskontrakt. Staden påverkas av den kommersiella sfärens periodiserade tänk, som kampanjer, säsongskollektioner och pop up-shops.

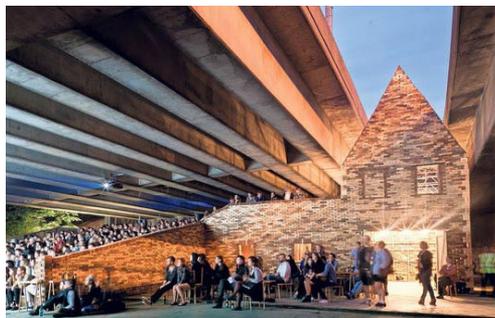
Långa och korta samhällskontrakt

Den tillfälliga arkitekturen får inte bli en belastning för staden, och inte heller bli ett redskap främst för kommersiella syften. Framför allt centrala stadskärnor är ständigt i fokus för starka kommersiella intressen och användningen av tillfälliga strukturer som en del av PR-kampanjer, som ofta tar stora delar av torg och parker i anspråk. När kommersiella aktörer gör anspråk på stadens rum förvandlas staden till en kampanjstad och stadslivet till en eventkalender, där torget upptas av partytält som ibland utgör målgång i ett sponsrat motionslopp, för att en annan vecka bilda tillfälligt tak över en restaurangdag. Många städer förväxlar ett sprud-

lande stadsliv med närvaron av köptillfällen på så många platser och på så stora delar av dygnet som möjligt. I slutänden medverkar inte denna tolkning av stadsliv till en rättvis tillgång till det publika rummet, och inte heller till en hållbar utveckling. Stadens rum är inte alltid tillräckligt rustade för en ökande användning av evenemangskaraktär. Tillgång på el och vatten, tak och klimatskydd, utrymme för både transporter och genomfart – det offentliga rummet ska klara av allt mer. De långa samhällskontraktens tid, under uppbyggnadsperioden av vårt välfärdssamhälle, etablerade mycket långa värden, vilket också präglade den konst och

den kultur som man placerade i samhället. Det kallades utsmyckning, och satt som en vigselring för att befästa invånarens relation till samhället. Värdegrunden var evig, och skulpturer gjöts i brons. Så skapades mycket av den offentliga konst som vi fortfarande har omkring oss. Brons och koppar får idag ersättas av liknande plastmaterial på grund av stöld eller stöldrisk. Vi begär alltmer av kulturen och konsten, att dessa ska göra ett större arbete och uppfylla stora sociala behov, där andra aktörers ansvar inte har tydliggjorts.

”Vi begär alltmer av kulturen och konsten, att dessa ska göra ett större arbete och uppfylla stora sociala behov”

ASSEMBLE

← Under en månad 2011 byggde **Assemble** tillsammans med ett team av lokala deltagare **Folly for a Flyover** under en motorväg i Hackney Wick, London. Byggnaden är av tegel med en invändig byggnadsställning och rymmer café, workshoplokaler, och lokalkontor under den sex veckor långa performance-, teater- och filmfestivalen som hölls på platsen. Allt material återanvänds lokalt efter byggnadens nedmontering.

Bereda väg för det långa perspektivet

När det gäller offentlig förvaltning tycks det mesta bli alltmer komplicerat. Underhåll förefaller ha blivit dyrare och svårare, vilket i sin tur verkar vara en bidragande orsak till ökningen av temporära strukturer och tidsbegränsade projekt. Vi har en samarbetskultur som blir allt mindre beslutsälskig när det gäller långsiktiga beslut. Vi blir mer konfliktkänsliga och får allt större konsensuskrav, allt medan vi blir fler förhandlare och intresseägare runt bordet, inte minst när det gäller planeringsfrågor. Bristen på långsiktigt perspektiv, kombinerat med konfliktkänslighet, skapar ett beslutsvacuum. I detta samhällsklimat blir det enklare att få till tidsbegränsade investeringar och händelser. När det långsiktiga perspektivet och investeringsviljan

saknas hos staten, har de stora investeringarna flyttat till det individuella planet, som satsar på exempelvis sin bostad. Av rädsla för värdeminskning tar man från detta individuella investeringsperspektiv strid mot varje verksamhet som kan hota värdet av den egna investeringen, som till exempel en förskola i grannfastigheten. Vi behöver en klarsynt analys av varför den temporära strukturen eller lösningen har vunnit så bred acceptans i samhället. Det går att använda tillfälliga strukturer för att omförhandla samhällskontraktet på lång sikt. Genom att visa möjligheterna i det publika rummet med ett tillfälligt projekt kan fler få upp ögonen för alternativ och skapa opinion. Den tillfälliga strukturen kan bereda väg för det långa perspektivet.

Tillfälle till en medskapande framtid

I en medborgardriven stadsutveckling finns goda möjligheter att uppgradera det publika rummet från jämlikt till rättvist. Svensk politik har traditionellt fokuserat på jämlikhetsprinciper; att styra mot målet att åstadkomma samma möjligheter för alla. Genom denna modell kan man oavsiktligt skapa orättvisa i ett system som inte tar hänsyn till att människor har olika behov. På engelska säger vi att vi går från *Equality* till *Equity* – från jämlikhet till rättvisa. Med denna ambitionsuppgradering kommer nya perspektiv. Unga tjejer är ett exempel på en grupp som har behov av en särskild sorts samlingsplatser, där man kan kombinera social samvaro och rörlighet i det publika rummet. För att lyckas med att erbjuda de unga den säkerhet de har rätt till i stadsrummet, måste man veta om och hur beteenden har förändrats. Försöker vi förändra beteenden som redan har förändrats? Hur påverkas stadsrummet av sociala media och en osynlig digital arkitektur? Vi har sett exempel som visar vilken inlevelse som krävs för att en socialt hållbar stad ska bli verklighet. En upplevd orättvisa hos en grupp människor är mycket svår att se om man inte skapar samtal och öppnar för samverkan. Den tillfälliga mötesplatsen har etablerats som platsen för dessa viktiga samtal och erfarenhetsöverförande möten mellan grupper som

annars inte brukar kommunicera i samma rum. En annan tydlig strategi att skapa tillit i samhället är att de gemensamma resurserna används klokt och rättvist. Uppvärmda och gemensamt finansierade lokaler ska inte stå tomma medan kvällskurser och medborgarträffar står utan mötesrum. Att göra slut på resursslöseri har många vinster, varav den sociala vinsten är återupprättande av tillit till systemet och en ansvarskänsla för gemensamma tillgångar. De tillfälliga rummen stärks av tiden som delas av dess användare, och gemenskapen stannar längre i minnet än de platser som möjliggjorde mötet. När inget återstår av det fysiska rummet finns ännu minnet och berättelserna om livet som levdes där. Ju mer medskapande människor, desto starkare berättelser, och med dessa en känsla av staden som mötesplats, som gemensamt rum. Framtiden är summan av alla våra berättelser, och berättelser är det som förbinder oss med rummet och varandra genom tiden.

↓ Den anonyma gatukonsten utgör ett lager av berättande i staden. Blicken dras till nya platser, som här i **Patrik Qvists plastmuggsverk** i Observatorielunden, placerat mitt emellan Handelshögskolan och Stadsbiblioteket i Stockholm 2015.

PATRIK QVIST

Bildförteckning

- Omslag** Projekt av Studio 9, 2015. Studenter: Felipe Franco, Giulia Malesani, Francesca Pernigotti. Lärare: Jonas Runberger, Arkitekturskolan KTH. Foto: Studio 9, KTH
- s.3** Stockholms kulturfestival 2016, Foto: Adrian Pehrson/Studio Emma Svensson
- s.8** Aéroflorale II, 2010. Foto: M H.DE via Wikimedia Commons
- s.10** Kubik, 2010. Foto: Achim Hepp via Wikimedia Commons
- s.12** Bastu vid Älvstranden, 2014. Foto: Raumlabor
- s.14** Körsbärsblomning i Kungsträdgården. Foto: I99pema via Wikimedia Commons
- s.15, överst** Utomhusbio med Stockholms Filmfestival. Pressbild. Foto: Johan Gunnarsson
- s.15, nederst** Lilla bilden: POPUP Cinema, design: Studio 9, Arkitekturskolan KTH. Foto: Studio 9
- s.16** Mp3 Experiment 11, Foto: Arin Sang-Urai via improveverywhere.com
- s.17, mitten** Flash mob för fred, 2012. Foto: Dimmkimi via Wikimedia Commons
- s.17, nederst** Afro Cypher på Sergels torg, 2013. Foto: Frankie Fouganthin via Wikimedia Commons
- s.17, överst** Silent Disco, Edinburgh 2009. Foto: Underbelly Limited via Wikimedia Commons
- s.18, överst** Geocaching. Foto: Miaow Miaow via Wikimedia Commons
- s.18, nederst** Pokémon Go-spelare i Setagaya Park 2016. Foto: Brian Miller/Wooster via Wikimedia Commons
- s.19** Yarn bombing, gatukonst i Arnold Arboretum, Boston, Massachusetts, USA. Foto: Daderot via Wikimedia Commons
- s.20, vänster** Park(ing) day, München 2007. Foto: Sandra Wallner via Wikimedia Commons
- s.20, höger** Park(ing) day, Seattle 2009. Foto: Joe Mabel via Wikimedia Commons
- s.21, överst** Cyklopens marknad. Foto: Ivar Martinsson
- s.21, nederst** Designparad i Skärholmen med barn från Design Lab S. Foto: Shaon Chakraborty
- s.22** The Millennium Eye, London. Foto: Michellesinnott via Wikimedia Commons
- s.23, överst** Eiffeltornet, Paris 2015. Foto: Florent Audebert via Wikimedia Commons
- s.23, nedre vänster** New York Pavilion, världsutställningen i New York 1964. Skapare: Doug Coldwell. Foto: Doug Coldwell (egen avfotografering) via Wikimedia Commons
- s.23, nedre höger** Improviserat datorbord på parkbänk, exempel på "urban hack". Foto: Malin Zimm
- s.24, överst** Black Rock City, Nevada: flygbild över festivalområdet Burning Man 2010. Foto: Kyle Harmon/Oakland via Wikimedia Commons
- s.24, nederst** The Temple, Burning Man 2012. Foto: Ashley Steel/San Diego via Wikimedia Commons
- s.25, överst** The man burns, Burning Man 2014. Foto: Torroid via Flickr
- s.25, nederst** The Promenade and the Man, Burning Man 2014. Foto: Christopher Michel via Wikimedia Commons
- s.26, överst** Serpentine Gallery Pavilion av Sou Fujimoto, London 2013. Foto: George Rex via Wikimedia Commons
- s.26, nedre vänster** Serpentine Gallery Pavilion av SANAA (Kazuyo Sejima och Ryue Nishizawa), London 2013. Foto: David Hawgood via Wikimedia Commons
- s.26, nedre höger** Serpentine Gallery Pavilion av BIG (Bjarke Ingels Group), London 2016. Foto: Jonas Runberger
- s.27** My Kitchen, Helsingborg 2011. Foto: Elin Strand Ruin
- s.28** Utställningen Vacant NL, Nederländska paviljongen, Arkitekturbiennalen Venedig 2010. Foto: Jean-Pierre Dalbéra/Paris via Wikimedia Commons
- s.29, vänster** Interiör, bastu vid Älvstranden, Göteborg 2014. Foto: Raumlabor via raumlabor.net/bathing-culture/
- s.29, höger** Nyckel. Foto: Evan-Amos via Wikimedia Commons
- s.30** Assemble Studios: Yardhouse under uppförande. Foto: Assemble
- s.32** Assemble Studios: Folly for a Flyover i Hackney Wick, London. Foto: Assemble
- s.33** Plastmugg-verk i Observatorielunden av Patrik Qvist, Stockholm 2016. Foto: Patrik Qvist

Stockholms
stad